

Låt pensionärerna få medbestämmande

Per Gahrton

Åldringsproblemet är inte längre ett fattigdomsproblem utan ett välfärdsproblem. Det kan därför inte enkelt lösas med ekonomiska satsningar och materiella konstruktioner. Vad vi nu behöver göra gäller tre huvudpunkter: rörlig och individuell pensionering, aktiverande och integrerat boende samt medbestämmande för pensionärerna. Det framhåller Per Gahrton, politiskt verksam bl a som riksdagsman, i denna artikel där han ytterligare utvecklar sina tankar kring dessa frågor.

Det påstås att pensionärerna är den enda samhällsgrupp som inte fått sänkt standard under det senaste året. Och kanske ligger det något i det. Pensionärerna har ju en viss garanti för att inkomsten, dvs pensionen, följer med i prisökningsgaloppen.

Ändå finns det ingen anledning för de sk arbetsföra generationerna att slå sig till ro, döva samvetet och inbilla sig att allt är gott och väl för de äldre i samhället.

Den enorma samhällsomvandling som har skett under de nu 1,3 miljonerna ålderspensionärers livstid har inneburit många fördelar. Fattig-Sverige har ersatts av ett industrisamhälle som trots alla problem och branschkriser är världen rikaste land (med undantag för några oljerika shejkdömen).

Men samhällsomvandlingen har också ryckt undan grundvalen för mycket av den gemenskap som skapat trygghet och livskvalitet i början av seklet. Trots oerhörda satsningar, trots folkpension och ATP, trots KBT och SKBB, trots social hemhjälp

och utbyggd långtidsvård, trots ålderdomshem och servicelägenheter, lever alltför många pensionärer i oacceptabla förhållanden.

Ett växande problem är sysslolösheten. När folkpensionen infördes av Karl Staaffs liberala regering betydde den främst ett ekonomiskt tillskott, en materiell grundtrygghet för de äldsta. Men efterhand har den andra sidan av pensioneringen blivit allt mer markerad: utstötningen från produktionslivet. Ytterst få pensionärer kan i dag behålla ett förvärvsarbete. Enligt Pensionärsundersökningen (SOU 1977: 98) saknar 22 % av alla åderspensionärer sitt arbete, 7 % skulle ha velat fortsätta i sitt jobb efter pensionsdagen. Procentandelarna kan tyckas små. Men de betyder att 90 000 pensionärer i dag skulle ha velat arbeta vidare, 280 000 känner saknad efter sitt arbete.

Ett annat problem är ensamheten. 40 % av ålderspensionärerna bor helt ensamma. Det innebär naturligtvis inte att de helt saknar mänskliga kontakter. Men på direkt fråga svarar 28 % att de ofta eller någon gång känner sig mycket ensamma. Troligen är den sanna siffran högre. Det är nämligen mycket känsligt att fråga människor om deras ensamhetsupplevelse. På ett ålderdomshem i Lund frågade man vid ett tillfälle pensionärerna om de kände sig ensamma. Bara några få procent svarade ja. Då frågade man om de trodde att det fanns andra pensionärer som kände sig ensamma på ålderdoms-

.....

Men samhällsutvecklingen har också ryckt undan grundvalen för mycket av den gemenskap, som skapade trygghet och livskvalitet i början av seklet.

.....

Samhället har alltför länge mött det ökande vårdbehovet hos den äldsta generationen genom att försöka bygga ifatt vårdköerna. Det är i längden en omöjlig metod.

hemmet. Då ökade ja-svaren kraftigt och när man frågade om de trodde att pensionärer i allmänhet ute i samhället känner sig ensamma svarade nästan två tredjedelar ja. Troligen gällde svaren ändå samma sak på alla tre frågorna, nämligen den egna ensamhetsupplevelsen. Men det blev lättare att svara uppriktigt, när frågan siktade lite bredvid.

Ensamhet och sysslolöshet är alltså tillsammans två grundproblem för hundratusentals pensionärer. Tillsammans leder de till otrygghet och maktlöshet, vilket skapar passivisering, stagnation och ett ökat behov av vård.

Samhället har alltför länge mött det ökande vårdbehovet hos den äldsta generationen genom att försöka bygga ifatt vårdköerna. Det är i längden en omöjlig metod. Institutionsvård innebär ofta övervård och därmed ökad passivisering och ökat vårdbehov. Visserligen behöver enligt pensionärsundersökningar 20 % av de pensionärer som bor på ålderdomshem tillsyn dag och natt. Men 50 % är utan större behov av omvårdnad. Inom långtidsvården beräknas flera tusen patienter få övervård.

Institutionsvården leder alltså ofta in i en ond cirkel, den skapar mer vårdbehov än den botar. Därför är det både inhumant och omöjligt att bygga bort vårdbehovet.

Självfallet behövs viss institutionsvård. Men det finns redan ca 60 000 platser i ålderdomshem och ca 40 000 inom långtidssjukvården. I stort sett räcker det platsantalet om det utnyttjas effektivt. I södra Kalmar län har man tex lyckats klara långtidsvården med ett platsantal på ca 30 promille av åldersgruppen 70 år och däröver istället för socialstyrelsens rekommenderade 75 promille. Hemligheten heter rehabilitering. Man betraktar inte långtidsvården som en slutstation, man lyckas rehabilitera 85 % av alla som läggs in.

Vårdköerna kan alltså inte byggas bort. De måste kapas i andra ändan genom att de äldre får livsför-

hållanden som minskar vårdbehovet.

Vad som behöver göras kan sammansfattas i tre huvudpunkter:

1) *Rörlig och individuell pensionering.* Den fasta pensioneringen vid en viss kronologisk ålder, oftast 65 årsdagen, måste försvinna. Pensionsåldern måste bli rörlig både uppåt och neråt. Som ett första steg bör den lagfästa rätten att behålla ett arbete utsträckas till 70-årsdagen. Dessutom bör samhället på andra sätt stimulera pensionärer att göra en insats i samhällslivet, tex genom lindrad beskattning på extrainkomster.

2) *Aktiverande och integrerat boende.* De traditionella ålderdomshemmen har tjänat ut. De kan ge en viss grundtrygghet, men de utgör isolerade öar utanför samhället och de passiviserar istället för aktiverar. En modell som kombinerar trygghet med möjligheter till aktivitet och gemenskap över generationsgränserna är servicebostäder. Där får man inte mer service än man beställer, där slipper man övervård. Och där kan också yngre människor tänkas bo. En kommun som insett ålderdomshemmens nackdelar är Linköping. Där avvecklar man sex ålderdomshem med 110 platser fram till 1980. Samtidigt bygger man 154 servicelägenheter i tre olika anläggningar. Ett efterföljansvärt exempel!

3) *Medbestämmande.* Idag är pensionärerna som grupp ganska maktlösa. Också enskilda pensionärer känner sig ofta undanskuffade trots att de är myndiga och har rösträtt. I partier och organisationer finns ofta strikta avgångsregler vid en viss ålder, oberoende av den enskildes förmåga och kapacitet. Pensionärsrollen har låg status. Troligen är maktlösheten och känslan av att vara undanskuffad en viktig orsak till den allmänna otrygghet pensionärer ofta känner. Det är svårt att föreställa sig, att en äldre person med obruten självkänsla skulle känna skräck inför ett gäng tonåringar. Men alltför många äldre människor idag får frossa vid blotta åsynen av en samling skolungdomar.

Troligen är maktlösheten och känslan av att vara undanskuffad en viktig orsak till den allmänna otrygghet pensionärer ofta känner.

Vad är det för ett samhälle som inte består av alla generationer?

Därför är det nödvändigt att höja pensionärernas status i samhället såväl kollektivt som individuellt. Alla "fallbilar" vid vissa åldrar måste rensas ut ur lagar och organisationsstadgar. Pensionärsorganisationerna måste få medinflytande lokalt och centralt.

De största pensionärsorganisationerna bör få medverka i överläggningar med statsmakterna om fördelningen av produktionsresultatet. I vissa centrala organ bör också pensionärsrepresentanter få delta, t ex i Statistiska centralbyråns indexnämnd, dvs den nämnd som fastställer hur pensionshöjningarna skall följa prisökningarna. Också regionalt och lokalt måste representanter för pensionärerna få verkligt medinflytande.

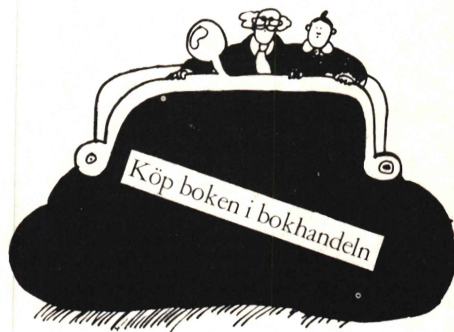
Det berättas att en antropolog vid besök i ett sk primitivt samhälle frågade en byhövding: Och hur har ni det med ålderdomsproblemet? Han fick till svar: Det har vi inget, vi är inte tillräckligt moderna.

Det är hög tid att alla inser att det sk åldringsproblemet idag inte längre är ett fattigdomsproblem, utan ett välfärdssamhällets. Därför kan det inte heller enkelt lösas med ekonomiska satsningar och materiella konstruktioner. "Sanningen är", som Sven Thiberg har uttryckt det "att dom gamla inte behövs i välfärdssamhället". I varje fall inte i krass bemärkelse.

Men mänskligt? Vad är det för ett samhälle som inte består av alla generationer? Kan vi tänka oss ett samhälle utan barn? Lika skevt är ett samhälle utan äldre människor.

De äldres villkor— hur skall resurserna fördelas?

*Redigerad av Yngve Zotterman
och Carl Ström*

Boken redovisar ett symposium som hölls i Stockholm våren 1978 och var arrangerat av Arbetsgruppen för Studiet av de Äldres Problem, Socialdepartementet, Stockholms kommun, Svenska Personal-Pensionskassan och stiftelsen Wenner-Gren Center.

Den äldre verksamhet som samhället bedriver idag kostar stora pengar och kommer att kosta ännu mer allteftersom antalet äldre ökar och kraven från dessa växer.

Både från politiker och ekonomer och från fackligt håll har man börjat ifrågasätta om inte försörjningsbördan i framtiden kommer att kännas för tung för de aktiva åldrarna med hänsyn till det stigande antalet pensionärer. Om man tvingas prioritera, kan man fråga sig: Vilket är viktigast: bevarad och förstärkt köpkraft eller bättre vård och service? Dessa frågeställningar diskuterades på symposiet.

265 s hft
Cirkapris 50:—

LiberFörlag